

ÖZDEMİR ASAF: 1923-2023

Bâki Ayhan Asiltürk

- Özdemir Asaf dendiğinde akla çeşitli sıfatlar, yakıştırmalar, saptamalar, birbirini bazen tamamlayarak bazen de eksilterek sıralanabilecek özellikler geliyor hemen. Neler denmemiş ki onun için: Türk şiirinin ince filozofu, şiirin özgün cambazı, özlü ifadenin piri, aşkın ve yalnızlığın şairi, şiir matinelерinin aranan siması, aykırı bir dil adamı, sohbetine doyulmayan yaşama ustası...

Peki, bütün bunları hak edecek veya en azından duyumsatacak, düşündürecek nasıl bir hayat ve şairlik söz konusu Asaf için? Kronolojinin genel çerçevesinden şairin özel dünyasına giden yolun nasıl şekillendiğine bakıldığında Cumhuriyet'le yaşıt bir şairle karşılaşırız. XX. yy.ın ilk çeyreğinden itibaren modern bir atmosferde şekillenmeye başlayan Türk şiiri, siyasal bir yeni başlangıç olan Cumhuriyet Dönemi'nde aşağı yukarı her on yılda bir kendini yenileyerek gelişmeyi sürdürdü. Bu onar yıllık dilimlerin arkasında kimi zaman toplumsal bir hareket veya dönüşüm, kimi zaman tek bir şairin yoğun çabası, kimi zaman da yeni bir kuşağın çıkışı belirleyici oldu.

1923'te doğan ve ilk şiirlerini 1940'lar eşğinde yayımlamaya başlayan Özdemir Asaf'ın edebiyat dünyasına girdiği dönemde iki yeni hareket at başı ilerliyordu. Bu açıdan, 1940'ların Türk edebiyatında ikili bir dönüşüme tanıklık edilen yıllar olduğu söylenebilir. Orhan Veli-Oktay Rifat-Melih Cevdet üçlüsünün başlattığı Garip/Birinci Yeni hareketi o güne dek Türk şiirinde biçim, biçem, içerik bağlamında görülen geleneksel değerleri yıkmış, daha da önemlisi şiirde bir zihniyet devrimi gerçekleştirmişti. O yıllarda Garip'le hiç anlaşamayan diğer çizgi, 1940 Kuşağı diye adlandırılan, dönemin toplumcu şiir hareketiydi. Bu grubun öncüleri olarak Attilâ İlhan, Hasan Hüseyin, Rifat Ilgaz, Ceyhun Atuf Kansu, Ahmed Arif isimleri sayılabilir. Bu şairler 1938'de hapse giren, bu nedenle uzunca bir süre edebiyat

dünyasının dışında kalan, eserleri yasaklanan Nâzım Hikmet'in 1920'lerde Türk şiirine getirdiği anlayışı sürdürüyordu.

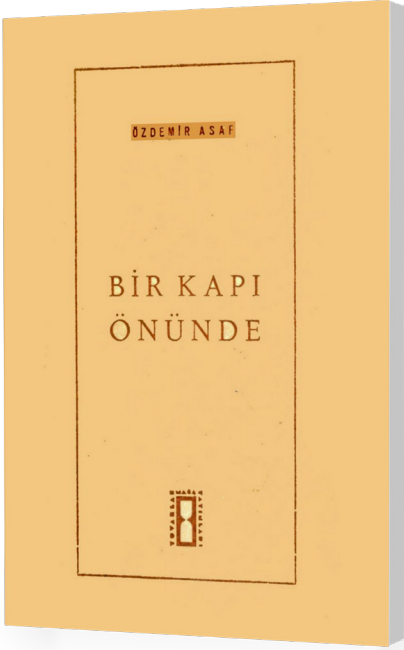
Özdemir Asaf, çok genç bir şair adayı olarak, Galatasaray'daki öğrenciliğinin ve orada edindiği çevrenin de katkısıyla edebiyata böyle bir ortamda merhaba dedi, ilerleyen yıllarda ilk şiirlerini böyle bir atmosferde yayımlamaya başladı. Genç şair, o yıllarda farklı imzalar kullanıyordu ve yirmi yaşındayken (1943) yayımladığı ilk şiiri "Hediyem"¹de "Özdemir Özdem" imzası görülüyordu. Bu ilk şiirinde yer yer hececi gelenekten, yer yer de saf/öz şiir anlayışından izler vardı. Sesini duyurma imkânı bulduğu *Yedigün*, *Çınaraltı*, *Servetifünun-Uyanış* gibi dergilerde şiir yayımlamayı sürdürdü, o yıllardaki çeviri ve telif ürünlerinde şu mahlasları kullandı: "Özdemir Arun", "Özdemir Yasaman", "Özdemir Avungun" vs.² Bu arayış, belli bir tarihten sonra sonuçlanacak ve şair, "Özdemir Asaf"ta karar kılacaktır.

Bu ön hazırlık ve başlangıç yıllarından sonra, Özdemir Asaf'ın şairliği asıl olarak 1950'lerde şekillenmeye yüz tutmuştu. 1940'lı yıllar boyunca dergilerde tek tek yayımladığı şiirlerden sonra 1950'lerde kitaplarını çıkarmaya başladı. 1955'te "Yuvarlak Masa" adını koyduğu bir yayınevi kurdu. Bu yayınevinin adını koyarken, Kral Arthur'un "Yuvarlak Masa Şövalyeleri"nden ilham almıştı. *Dünya Kaçtı Gözüme* (1955), *Sen Sen Sen* (1956), *Bir Kapı Önünde* (1957), *Yumuşaklıklar Değil* (1962), *Nasılsın* (1970) gibi kitapları Yuvarlak Masa Yayınlarından çıkmıştı. Elbette bu kitapların hepsi önemliydi ama *Bir Kapı Önünde*'nin yeri bir başkaydı çünkü dillere destan olup uzun zaman binlerce şiirsever tarafından ezberlenen, defterlere kaydedilen, antolojilere giren ve yayımlanışından otuz yıl sonra Feridun Düzağaç tarafından bestelenen "Lavinia" şiiri bu kitapta yer alıyordu.

1950'lerde birbiri ardına yayımladığı bu kitaplarda Özdemir Asaf şairliğinin kendisine özgü tarafları neydi? Zaman zaman farklı eğilimlere düşse de değişmeyen temel özellik, "az sözle çok şey anlatma" anlayışıydı. Sözü mümkün olduğunca kısa tutan, gereksizi atmakta tereddüt göstermeyen hatta özellikle buna çalışan bir şairdi o. Kimi zaman tek bir dörtlükte, kimi zaman daha da özlü şekilde iki üç dizede söylemekteydi söyleyeceğini. Hızlı yaşayan, hızlı yazan, anlamın hızla yakalanmasını isteyen bir şairin tercihi miydi bu? Bir bakıma öyle... Şair bir olay anlatıcısı veya hikâye anlatıcısı değildi Asaf'a göre.

¹ Bk. *Yedigün*, S 513, 4 İkincikânun 1943.

² İmza konusunu, Galatasaray'dan arkadaşı edebiyatçı Kenan Harun şöyle anlatıyor: "Sözcüğün tam anlamıyla tatlı, şirin bir çocuktur. Bol bol espriler yapar, şen kahkahalar atar, sözcük oyunları ile hepimizi kırar geçirirdi. Aramıza katılır katılmaz da ilk şiiri yayımlanacağı zaman ismi sorun olmuştur. Daha önce bir iki amatörce şiir denemesinde Özden mi, Özdem mi öyle bir soyadı kullanmıştı imzasında. Oktay bu soyadını beğenmemiş, 'Ne oluyoruz yani? Özden, Özdem, Özdemir.. Öz, Öz, Öz... Değiştirelim adını.' demişti. Konuyu hemen de gündeme getirmiştik. Tartışma, gürültü patırtı derken Vaftiz Babalığımızı yaptık. İmza olarak 'Özdemir Arun'da karar kıldık. Üstelik Özdemir'in gerçek soyadı idi Arun, iyi bir iş yaptığımızı inanarak okey'i bastırmıştık." (Kenan Harun, "1940'lardan Birkaç Kesit: Servetifünun ve Özdemir Asaf", *Kitaplık*, S 133, Aralık 2009)

Daha çok, anlık durumları, duygusal coşkunun getirdiği dağınık esrime yerine duygunun özündeki derinliği, muhataba yüksek sesle yansıtılacak tepkileri değil anlık hissiyatı önemseme tercihiydi onunki. Asaf'ın çalışma tekniği buydu; kâğıdı silkeleyerek, fazlayı atarak, çıkararak, bazı dizelerin altını çizerken daha fazlasının da üstünü çizerek yazıyordu. Daha en baştan kısa tutuyor, uzun yazdıysa kısaltıyor, azaltıyor, sadece “öz”ün görünmesini istiyordu.

Özdemir Asaf, öte yandan, “poetik efemeranlık” denebilecek bir tutuma sahipti. Dikkatini iri varlıklara değil küçük nesnelere, ulu çınarlara değil parmak başı büyüklüğündeki çiçeklere yönelten, sözcüklerin kisasını (masa, sen, şey, ben, ev, gün...) makbul sayan, güneşe değil uzak yıldızlara, genişliklere değil inceklere meraklı olan şairin şiirinin de bu kimlikte olması doğal sayılmalı.

Az önce *Bir Kapı Önünde*'nin ilginç bir yanına değindim ama sadece “Lavinia”nın yer alması değil o kitabı ilginç kılan. *Bir Kapı Önünde*, şairin ifade biçiminde giderek olgunlaşmasının işaretlerini taşıması ve 1950'lere damgasını vuran İkinci Yeni hareketinden izler içermesi bakımından da ilginç bir yapıttır. Fakat aradaki farka da işaret etmemek eksiklik olur: İkinci Yeni şairleri genellikle uzun, epik anlatımlı şiir seviyorlardı. Asaf ise bu kitabındaki pek çok parçada İkinci Yeni izlemleri ama sayıp dökmelere yer vermeyen, gereksiz ayrıntıya prim tanımayan özlü metinlere imza atmıştı. Durumlara odaklanan ve soyutu İkinci Yeni şairleri gibi sürrealist eğilimle değil, tam tersine Garipçiler gibi kısa ve vurucu ifadelerle derinleştiren şiirlerdi bunlar. Aslında bu, onun son derecede bilinçli olarak tercih ettiği bir biçim özelliği idi. Kimselere benzemek istemiyordu, etkiler alıyor, döneme şöyle bir bakıyor ama kâğıda eğildiğinde kendi sözcüklerinin kaleme gelmesini arzuluyordu. “*Kendi bahçesinde dal olmayanın biri/Girmiş bahçeme ağaçlık taşıyor*”³ derken acaba farklı anlayışta bir şairin kendisine müdahalesine mi tepki gösteriyordu? “*Farkında mısın/Değilsin kendi bahçende/Kendinden değil/ Kendini bu kendin sanışın*”⁴ derken acaba şiir anlayışı bağlamında kendinden uzaklaşmaya mı yahut yine muhatabının sınırları aşan cüretine mi tepkiliydi?

³ Özdemir Asaf, “Bakı”, *Çiçek Senfonisi (iç. Bir Kapı Önünde)*, YKY, İstanbul 2022, s. 108.

⁴ Asaf, “Kolay”, *Çiçek Senfonisi (iç. Bir Kapı Önünde)*, s. 109.

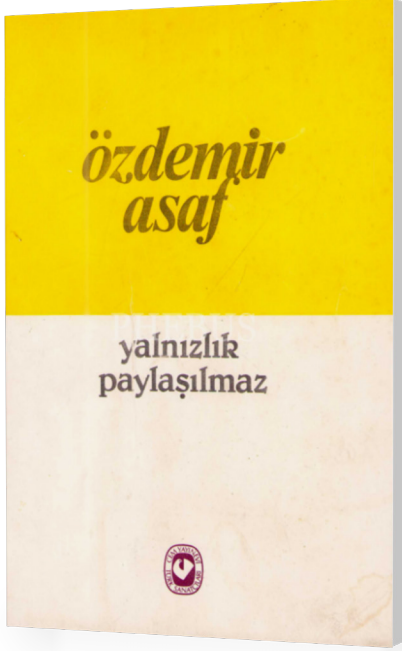
Şiir, poetika, hayat, dergiler derken Özdemir Asaf bahsinde şiir matinelere söz etmemek olmaz. Özellikle de 50'ler ve 60'ların şair için özel taraflarından biri o yıllarda çok rağbet gören şiir matinelereydi. Özdemir Asaf, aşk şiirlerinin bir başka ustası Attilâ İlhan'la birlikte, Beyoğlu'nda Galatasaray Lisesi salonlarında, Eminönü veya Kadıköy Halkevlerinde gerçekleştirilen matine-lerin aranan simasıydı. Paltosu, uçları yerlerde sürüklenen uzun kaşkolunu, ilginç bıyıkları, "r"leri söyleyemeyen şivesi, sahneden inerken dinleyicilere dönük verdiği asker selamı şairi dillere destan bir üne kavuşturmuştu.⁵ Ülkü Tamer'in matine-ler hakkındaki tanıklığı şöyledir: "Öyle ki, edebiyat matinesiz hafta geçmezdi neredeyse. Yazarlar, özellikle şairler, bir matineden bir matineye koşturur dururlardı. (...) En büyük ilgiyi ise her zaman Attilâ İlhan'la Özdemir Asaf çekirdi. Çoğunlukla sona bırakılırdı onlar. Attilâ siyah balıkçı kazağıyla sahneye çıkıp uzun atkısını arkaya fırlattığı zaman korkunç bir alkış kopardı. Tempo tutulurdu: 'Pia! Pia! Pia!' Attilâ da gözlerini kısıp ufuklara bakarak başlardı 'Pia'yı okumaya. Özdemir Asaf mikrofonu çağrıldığında ise gülüşmeler başlardı. Bir güldürü oyuncusu gibiydi Özdemir Asaf. Uzun uzun mikrofonu ayarlar, sessizce seyircileri süzer, tam şiirini okumaya başlayacakken susar, yine seyircilere bakardı sessizce. Kahkahalar dinince aynı şeyleri yineler, sonunda 'r'leri 'ğ' gibi söyleyerek okurdu: 'Bütün gençleğ aynı hızla kiğleniyordu/ Biğinciliği...' Seyirciler bir ağızdan tamamlardı: '... beyaza veğdileğ.'⁶

Yaş ilerleyip yaşam deneyimleri arttıkça şiir daha da inceleyecek, şiirden felsefeye felsefeden şiire damlalar sıçrayacak; çevreye, eşyaya, doğaya, hayata, aşka, insana, anlık yaşantılara, bir gün sabahı kahvede içilen çaya, ansızın dalı terk eden kuşa dair izlenimler izlenim olmanın ötesine geçip birer yaşam düsturu hâlini alacaktı onda. Düşünmek, düşünce, düşünsel yorum en başta geliyordu. 1975'te yayımlanan *Çiçekleri Yemeyin* kitabındaki ikinci şiir "Poetika", Özdemir Asaf'ın şairlikte yürüdüğü yolu, ulaştığı yeri, yürürken yoldan derlediklerini özetleyen bir metin olarak ayrı bir öneme sahip: "Yaşadım da yoruldum,

⁵ Memet Fuat'tan aktaran: Haluk Oral, *Şiir Hikâyeleri*, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2008, s. 3.

⁶ Ülkü Tamer, *Milliyet*, 20 Nisan 2001 (Anan: Murat Batmankaya, "Geçmiş Zaman Tesellileri: Birinciliği Şiire Verdiler", *Radikal Kitap*, 7 Şubat 2003).

bir ağır işçi gibi” diyor, “Bana düşünmek vardı, payıma onu aldım” diye ekliyor ve vurguyu şöyle koyuyor: “İşledim de işledim bir hüner-işi gibi”. Evet, şairliğinin otuz ikinci yılında şiiri bir hüner gibi gördüğünü söylüyor ve hünerini zekâ, düşünce, duyarlık eksenli sözcükler toplamı hâlinde işleyerek sunuyor. Sonuç ise şöyle: “Solarken suladığım, koparken bağladığım/Ölürken canladığım sözler getirdim geldim.”⁷

Çiçekleri Yemeyin'den sonra iki yıl kadar dergilerde görünmeyen şair, 1977'de tekrar şiir yayımlamaya başladı. Şubat 1977'den itibaren *Soyut*'ta yayımladığı şiirlerin bir kısmında parçaların bir yıl içinde yayımlanacağı duyurulan *Yalnızlık Paylaşılmaz* dosyasından seçildiği notu vardı. Çoğunluğu, rubai formatına uygun şekilde kaleme aldığı veya serbest biçimle yazdığı şiirlerdi. Hatta bir de başlığıyla dikkat çeken “Garip Koşma”sı

vardı! Olgunluğa adım attığı yıllarda şiirde bulduğu noktada derinleşme arzusunun ürünüydü bunlar. 6 Mayıs 1978'den itibaren *Cumhuriyet* gazetesinin kültür-sanat sayfasında görüldü şiirleri. Günlük gazetede şiirlerinin yayımlanması hem zaten var olan şöhretini artıracak hem de gazete okuyucusunun onun şiirlerindeki düşünsel atmosfere girmesini sağlayacaktı. Bu şiirler toplumsal duyarlığa daha yakın, ritim öğelerini göz ardı etmeyen, dolayısıyla Asaf'ın alışılmış şiirlerinden az da olsa farklı bir yerde duran metinlerdi.

Dergi ve gazetelerdeki ön hazırlık, meyvesini verdi ve 1978 sonunda en tanınmış kitabı olan *Yalnızlık Paylaşılmaz*'ı yayımladı. Poetikasında değişen bir şey yoktu. Özdemir Asaf yine o bilinen şiir tarzında derinleşmeyi, akıl ve anlam merkezli şiiri yazmayı, özlü ifadelerle derin anlama ulaşma çabasını sürdürmekteydi ve ustalığın zirvesindeydi. Şiir ve felsefe birbiri içinde kaybolmakta, hayata-aşka-insana-eşyaya dair izlenimler izlenim olmanın ötesine geçip birer yaşam düsturu hâlini almaktaydı. “*Yalnızlık paylaşılmaz*” diyor ve hemen ekliyordu, “*paylaşılsa yalnızlık olmaz*”. İlk bakışta kelime oyunu gibi görünen sözler, esasında paradoksal felsefi düşüncenin verimli sonuçlarından birini sunuyordu okura. Bugünün sosyal medya şiir paylaşımlarına denk düşen bu yapı, gücünü iddialı ve büyük şiirden değil, hayata dair anlık farkındalıklardan alıyordu elbette. Yanı sıra, sadece özlü konuşmuyor, şiirlerle öyküler de

⁷ Asaf, “Poetika”, *Çiçek Senfonisi* (iç. *Çiçekleri Yemeyin*), s. 228.

kuruyordu artık. Bu ciddi bir değişimdi onun şairliğinde. “Özlem”, “Uykusuzluk”, “Bahçede”, “Mum Aleviyle Oynayan Kedinin Öyküsü”, “Adalı ve Ben”, “Masal” vd. böyle şiirlerdi.

Hayata 1981’de veda eden ama şiirleriyle, anılarıyla, ilginç anekdotlarıyla edebiyat dünyasında yaşamayı sürdüren Özdemir Asaf bugün 100 yaşında. şairin yarım yüzyıllık biyolojik varlığına eklenen yıllar onun unutulmayacak bir şair olduğunu ortaya koydu. Özdemir Asaf her ne kadar Tefvik Fikret, Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Nâzım Hikmet, Necip Fazıl, Orhan Veli, Cemal Süreya vb. gibi iddialı ve büyük bir şiire çalışmış olmasa da kalbe ve akla aynı anda dokunan, iz bırakan, ilginç anlarda hatırlanan şairliği ile var olmayı sürdürüyor.